

EL BAIX VINALOPÓ: POBLACIÓ I PROTECCIÓ DEL MEDI AMBIENT, TENDÈNCIES DE CANVI*

VICENT GOZÁLVEZ PÉREZ

En els espais comarcals del País Valencià, el Baix Vinalopó és un dels que ofereixen major interès i atractiu, tant pel seu passat històric (p. ex. és una àrea d'intensa romanització), com per la trajectòria puixant més recent (industrialització), o per les possibilitats de futur que se li plantegen en l'actualitat, en les quals la situació geogràfica i el capital humà (esperit empresarial, joventut demogràfica) constitueixen uns avantatges molt destacats. Ací se superposen realitats sòcio-econòmiques, de poblament o de naturalesa medi-ambiental, entre d'altres, que experimenten canvis molt acusats i accelerats, de gran transcendència tant pels valors i els efectes quantitius com pels qualitius; l'elevada «densitat» d'aquestes realitats dins del reduït perímetre comarcal i la forçosa i estreta inserció amb els espais supracomarcals, sens dubte necessiten atencions, explicacions i plantejaments a escales diverses.

En aquest sentit s'ha de tenir en compte que el Baix Vinalopó, com a espai econòmic, ha funcionat en els últims trenta anys almenys amb una influència o dimensió triple pel que fa als espais comarcals més immediats: així, des del principi es va definir com a extrem i com a motor de l'eix industrial de la Vall del Vinalopó, cosa que va ser especialment destacada entre 1960 i 1975. Durant els últims quinze anys la part més costanera de la comarca s'ha inserit plenament en la puixant economia turístic-residencial del litoral mediterrani; n'és una prova, com veurem, l'evolució demogràfica específica de Santa Pola, que s'allunya, durant aquests tres últims quinquennis (1975-1991), de la tendència demogràfica «industrial» (= crisi) dels altres municipis (Elx i Crevillent) amb capital allunyada de la costa. La tercera dimensió

* Text d'una conferència impartida a Crevillent el dia 19-XII-1991, amb motiu dels actes de presentació de l'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó.

econòmica del Baix Vinalopó tendeix a vincular la comarca, de manera creixent, amb l'òrbita de la propera capital provincial, en el disseny problemàtic de la qual es treballa actualment.

Entre els aspectes que podrien ser tractats sota l'enunciat d'aquesta conferència, em centraré, per raons òbvies, en dos dels que considere significatius: els aspectes geo-demogràfics, ja que són, al seu torn, «termòmetre» de l'economia i també de distintes i fonamentals variables socio-culturals; la segona part la dedicaré a un altre tema capital en la comarca, sobre el qual la tendència de canvi és innegable, però amb un desenvolupament encara insuficient: el coneixement i la defensa de la riquesa medi-ambiental que s'ofereix en el Baix Vinalopó, especialment en la franja litoral.

1. ELS CANVIS GEO-DEMOGRÀFICS

1. L'increment demogràfic i els seus components

L'evolució recent de les diverses variables geo-demogràfiques mostra canvis molt acusats, que al seu torn són indicadors i reflex de transformacions econòmiques, socials i culturals, i també anuncien repercussions futures en la planificació de l'economia i en l'ordenació del territori.

Després de 1950 el Baix Vinalopó es va erigir en la comarca del País Valencià amb un creixement demogràfic més dinàmic i més homogeni en els municipis, tot i que en això últim influeix decisivament el curt nombre (Crevillent, Elx, Santa Pola) i la inexistència de municipis d'economia agrícola, generalment regressius. La trajectòria demogràfica del Baix Vinalopó ofereix dos períodes entre 1960 i 1991 de tendències molt diferents: el primer, entre 1960 i 1975, es caracteritza per un fortíssim creixement demogràfic, en el qual se sumen amb intensitat semblant el saldo natural i el saldo immigratori; el segon període, entre 1976 i 1991, es caracteritza per la contracció progressiva en l'augment de població, a la qual també contribueixen els dos components del creixement, ja que la immigració neta es talla amb la crisi industrial i la natalitat disminueix de forma dràstica durant els anys 80. Tanmateix, els municipis del Baix Vinalopó no evolucionen conjuntament: Elx, pel seu volum, és el que arrossega les xifres comarcals, al mateix temps que assoleix les evolucions més extremades, sobretot en el creixement durant el primer període. Crevillent, amb el mateix grau d'especialització industrial que Elx (el 1981 la població ocupada en el sector secundari era del 59,1% a Elx i del 67,7% a Crevillent), experimenta una

evolució molt més pausada en el primer període i de major crisi en el segon. Santa Pola, que va canviar l'economia pesquera per una altra en què el protagonisme passa al turisme vacacional, és l'únic municipi que durant l'últim període assoleix un augment demogràfic més sanejat que durant 1961-75 pel que fa al saldo migratori net: així, durant 1976-1990 la immigració neta de Santa Pola suma 3.412 habitants, la d'Elx 9.833 i la de Crevillent 156 habitants (veg. quadre I). Així, doncs, un fort creixement demogràfic comarcal, però diferenciat entre els municipis i en els períodes en què es produeix.

QUADRE I
INDICADORS DEMOGRÀFICS DEL BAIX VINALOPÓ

	Població de fet en l'últim any		Creix. veget.	Saldo migrat. net		Creix. demogr.	Creixement vegetatiu			Saldo migratori net		
	naixem.	defun.		Crevillent	Elx		Santa Pola	Crevillent	Elx	Santa Pola		
1961-65	117.649		9.908	13.931	23.839	1.198	7.940	770	80	13.051	800	
1966-70	148.762		11.923	19.190	31.113	1.141	10.011	771	435	18.741	414	
1976-80*	195.736	21.005	5.665	15.340	2.569	17.909	1.114	13.463	763	-240	1.796	1.013
1981-85**	208.407	17.401	5.857	11.544	1.127	12.671	744	10.308	492	-174	211	1.090
1986-1990***	225.621	14.179	6.670	7.509	9.705	17.214	679	6.378	452	570	7.826	1.309

* Població censal de 1981.

** Població censal de 1986.

*** Població censal de 1991.

Font: INE.

El període 1961-1975 pot ser qualificat de vertadera explosió demogràfica, amb una taxa de creixement interanual en el Baix Vinalopó de 4,7% durant els anys 60 i de 3,6% el 1970-1975, mentre que la mitjana del País Valencià era de 2,1% en ambdós períodes. Durant aquests quinze anys l'àrea metropolitana de València multiplicava la població per 1,6, la Plana de Castelló per 1,4, l'Alacantú per 1,8 i el Baix Vinalopó per 1,9.

Com és ben sabut, aquests increments demogràfics són deguts fonamentalment a la immigració, atreta pel desenvolupament de la indústria. Segons el padró d'habitants de 1970, 61.800 habitants del Baix Vinalopó eren immigrants,¹ equivalents al 41,5% del cens, tot i que en el cas de la ciutat d'Elx els foranis sumaven la meitat de la població. A efectes demogràfics té un especial relleu aquesta immigració laboral no qualificada i arribada des de les àrees més natalistes: 15.110 immigrants procedien del Baix Segura, 17.301 de Múrcia i 12.183 d'Andalusia, que sumen quasi les tres quartes parts del total d'immigrants el 1970. Amb això la immigració repercuteix doblement en l'augment del cens comarcal, és a dir, directament amb el nombre d'arribats, i indirectament en elevar la natalitat i el creixement natural, ja que la mortalitat, per la joventut demogràfica de la comarca, és molt baixa. En concret, a

¹ V. Gozálviz Pérez, *La ciutat de Elche*, València, Universitat, 1975, ps. 238-248.

Elx la natalitat s'eleva fins al 26,8 per 1.000 el 1964, mentre que el 1975 encara era de 24,1 per 1.000, cosa que proporciona saldos vegetatius de fins el 20,4 per 1.000, ja que la mortalitat és de vora el 6 per 1.000, amb la qual cosa aquest municipi (83% del cens comarcal) es va col·locar com a capdavanter del País Valencià en creixement natural i saldo migratori relatiu. La influència de la immigració meridional en les taxes de moviment natural continua vigent en l'actualitat, tot i que, com veurem, molt atenuada.

QUADRE II
POBLACIÓ DE FET EN 1970-1991 I INCREMENTS QUINQUENNALS

	Població de fet en 1970	% Regi- onal	Increment 1970-75	%	Increment 1975-81	%	Increment 1981-86	%	Increment 1986-91	%	Població de fet en 1991	% Regi- onal
Alacant prov.	920.105	29,90	140.496	15,3	87.996	8,3	106.323	9,3	79.625	6,3	1.334.945	24,01
Castelló prov.	385.823	12,60	25.306	6,6	20.626	5,0	5.865	1,3	10.862	2,5	448.182	11,42
València prov.	1.767.327	57,50	172.161	9,7	126.925	6,5	13.349	0,6	61.352	2,9	2.141.141	54,57
País Valencià	3.073.255	100 %	337.963	11,0	235.547	6,9	125.237	3,5	151.839	4,0	3.923.841	100 %
Baix Vinalopó	148.762	4,80	29.063	19,5	17.909	10,1	12.671	6,5	17.214	8,3	225.621	5,75
Creuillent	16.901	0,55	3.066	18,1	874	4,4	570	2,7	1.249	5,8	22.660	0,5
Elx	122.663	4,00	24.951	20,3	15.259	10,3	10.519	6,5	14.204	8,2	187.596	4,78
Santa Pola	9.198	0,30	1.048	11,5	1.776	17,3	1.582	13,2	1.761	12,9	15.365	0,39

Font: INE.

QUADRE III
TAXES (%o) DEL MOVIMENT NATURAL AL BAIX VINALOPÓ I A LA PROVÍNCIA D'ALACANT (1975-1990)

	NATALITAT				MORTALITAT				CREIXEMENT NATURAL %			
	1975	1981	1986	1990	1975	1981	1986	1990	1975	1981	1986	1990
Creuillent	21,5	12,7	13,2	12,1	7,1	5,3	5,4	7,1	14,4	7,4	7,8	5,0
Elx	24,1	20,6	14,9	11,6	6,1	5,8	6,3	6,0	18,0	14,8	8,6	5,6
Santa Pola	23,9	15,9	12,5	13,3	8,5	6,1	6,4	6,6	15,4	9,8	6,1	6,7
Baix Vinalopó	23,8	19,4	14,6	11,8	6,3	5,8	6,2	6,1	17,5	13,6	8,4	5,7
Prov. Alacant	20,2	15,9	12,2	10,9	8,5	7,9	7,6	7,5	11,7	8,0	4,6	3,4

Nota: Les taxes s'han obtingut relacionant les xifres mitjanes del trienni (bienni en 1989-90, xifres provisionals) que centra l'any censal.

Font: INE.

Durant el quinquenni 1976-1981 s'inicia una nova etapa que trenca dràsticament la trajectòria del quinquenni anterior: els forts creixements censals, les altes taxes de natalitat i el creixement natural, com també els grans saldos migratoris, minvaran i s'iniciarà una contracció que prossegueix i es consolida durant la dècada dels anys 80.

Si durant el període 1960-1975 el Baix Vinalopó va augmentar la població en un 90%, en els quinze anys següents (1976-91) tan sols ho va fer en un 27%, percentatge que respon a la mesura il·licitana, ja que Creuillent només augmenta un 3%, mentre que Santa Pola ho fa en un

50%; resulta ben cridanera la comparació amb la mitjana provincial, ja que si en el primer període el Baix Vinalopó gairebé duplica aquella taxa de creixement, en els últims quinze anys creix igual que la província.

QUADRE IV
INCREMENT DE POBLACIÓ ABSOLUTA

	1960	1975	1960-1975 % increment	1991	1975-91 % increment
Crevillent	14.047	19.967	42	22.660	13
Elx	73.320	147.614	101	187.596	27
Santa Pola	6.443	10.246	59	15.365	50
Baix Vinalopó	93.810	177.827	90	225.621	27
Prov. d'Alacant	711.942	1.060.601	49	1.334.545	26

Font: INE.

QUADRE V
EXCEDENTS VEGETATIUS I MIGRACIONS NETES
(1976-1990)

CREVILLENT					ELX				
Població de fet en el primer any	Saldo natural en període	Població de fet en l'últim any	Saldo migratori	Població de fet en el primer any	Saldo natural en període	Població de fet en l'últim any	Saldo migratori		
1976-80	19.967	1.114	20.841	-240	147.614	13.463	162.873		
1981-85	20.841	744	21.411	-174	162.873	10.308	173.392	1.796	211
1986-90	21.411	679	22.660	370	173.392	6.378	187.596	7.826	
SANTA POLA					PROVÍNCIA D'ALACANT				
Població de fet en el primer any	Saldo natural en període	Població de fet en l'últim any	Saldo migratori	Població de fet en el primer any	Saldo natural en període	Població de fet en l'últim any	Saldo migratori		
1976-80	10.246	763	12.022	1.013	1.060.601	57.116	1.148.597	30.880	
1981-85	12.022	492	13.404	1.090	1.148.597	38.573	1.254.920	67.750	
1986-90	13.604	452	15.365	1.309	1.254.920	25.767	1.334.545	53.898	
BAIX VINALOPÓ									
Població de fet en el primer any	Saldo natural en període	Població de fet en l'últim any	Saldo migratori						
1976-80	177.827	15.340	195.736	2.569					
1981-85	195.736	11.944	208.407	1.127					
1986-90	208.407	7.509	225.421	9.705					

L'augment censal comparativament escàs del Baix Vinalopó entre 1976 i 1991 es basa majoritàriament en el creixement natural, en una forta disminució absoluta: era de 15.340 persones el 1976-1980, enfront de les 7.509 el 1986-1990, amb un retrocés en cadascun dels anys, des de 3.240 nous habitants el 1978 fins als 1.264 el 1990. Per la seua part, la immigració neta proporciona saldos comarcals relativament escassos, tot i que sí que són molt positius a Santa Pola, com a resultat de la condició de municipi turístic-litoral, únics espais que al País Valencià han mantingut forts augments censals durant els anys 80. Elx i Crevillent, com a municipis netament industrials, queden molt afectats per la crisi d'aquest sector econòmic: Crevillent té saldos migratoris negatius durant el període 1976 a 1985, mentre que Elx va tenir el pitjor moment

el 1981-86, amb tan sols 211 immigrants nets, enfront dels 18.341 obtinguts el 1966-1970.

Enfront de l'homogeneïtat comarcal en taxes molt baixes de mortalitat, a causa d'una estructura per edats molt jove, en la natalitat hi ha notables diferències intracomarcals: Crevillent i Santa Pola mantenen taxes sanejades, mentre que a Elx la natalitat experimenta una reducció que bat rècords: durant la dècada dels anys 80, la natalitat disminueix un 44%, enfront del 31% de la província, i si la referència és a 1985-1990, les disminucions respectives són 22 i 11%. L'evolució espectacular de la natalitat il·licitana s'explica, sens dubte, pel retard amb què inicia el descens (el 1981 encara era del 20,6 per 1.000, enfront del 15,0 com a mitjana del País Valencià), a pesar del gran volum demogràfic de la ciutat; la contradicció d'aquest fet –alta natalitat en una època tan recent per a una ciutat d'aquestes dimensions–, s'ha d'atribuir sens dubte a les característiques de la voluminosa immigració recent, procedent de les àrees més natalistes, jove i d'un baix nivell cultural. La ràpida «aculturació urbana» d'aquesta població, juntament amb d'altres factors més generals, serien els responsables de la major intensitat del procés en els últims anys, que tendeix a convergir amb la situació «normalitzada» en el context valencià i internacional.

Així, el 1990, segons les dades d'EUROSTAT,² els països de la Comunitat Europea tenen taxes de natalitat que oscil·len entre el 9,8 per 1.000 d'Itàlia, el 9,9 de Grècia i el 10,2 d'Espanya, fins al 13,5 de França, el 13,9 de la Gran Bretanya i el 15,1 d'Irlanda; les taxes de mortalitat donen valors extrems entre el 8,6 per 1.000 a Espanya i el 11,5 a Alemanya i 11,9 a Dinamarca; el creixement natural se situa entre -0,2 a Alemanya i 4,6 a Holanda i 6,0 a Irlanda, mentre que el d'Espanya és de 1,7. És a dir, les taxes del moviment natural del Baix Vinalopó, i també de la província d'Alacant, són actualment superiors a la mitjana d'Espanya, a causa sobretot de la més baixa mortalitat, que és l'efecte demogràfic actual més visible de la joventut de la població, com a resultat dels processos experimentats entre 1960 i 1980. No obstant això, la desfogada situació de l'actual creixement natural del Baix Vinalopó pateix un procés de ràpida desaparició: entre 1975 i 1986 va disminuir un 52%, mentre que el provincial es va reduir en un 60%; entre 1986 i 1990, les reduccions respectives han estat 32 i 26 per 100 (quadre III). La continuació d'aquesta tendència regressiva queda garantitzada, sens dubte, pel caràcter urbano-litoral de la comarca.

² EUROSTAT: Human Resources in Europe at the dawn of the 21 st century, *Una Comunidad europea de 345 millones de habitantes*. International Conference to be held in Luxembourg from 27 to 29 november 1991.

2. *Canvis en la procedència dels immigrants*

La població immigrada al Baix Vinalopó ha evolucionat de 61.800 habitants el 1970 a 76.689 el 1986, tot i que aquest augment suposa una

pèrdua de presència relativa: 41,6% del cens total el 1970 enfront del 36,9% el 1986. Pels orígens, els canvis entre ambdues dates són notables: a) el grup més important el 1970, el dels murcians, ha evolucionat negativament, fins i tot en xifres absolutes, de 17.301 passa a 10.602 el 1986. b) Tot i que augmenta el contingent d'andalusos i passa a ser el més nombrós el 1986 -15.248-, també perden presència relativa. c) Resulta espectacular l'increment de castellano-manxecs, ja de 2.754 el 1970 passen a ser més de 9.000 en 1986. d) Un augment relatiu similar registren els nascuts a l'estranger, que solen ser fills d'emigrants espanyols retornats, assentats majoritàriament a Elx, mentre que els residents de nacionalitat estrangera, amb una presència important en els municipis litorals de la Marina i el marquesat de Dénia,³ encara són escassos ací. e) Els nascuts a Catalunya també augmenten molt, en multiplicar per 3,7 el contingent inicial i, a l'igual que els nascuts a l'estranger, deuen ser fills d'antics emigrants a aquella regió.

QUADRE VI
 PROCEDÈNCIA DELS IMMIGRATS AL BAIX VINALOPÓ, SEGONS ELS
 PADRONS D'HABITANTS DE 1970 I 1986
 (% SOBRE EL CENS COMARCAL)

REGIÓ D'ORIGEN	1970	‡	1986	‡
Múrcia	17.301	11,6	10.602	5,1
Andalusia*	12.183	8,2	15.248	7,3
Castella/la Manxa	2.754	1,9	9.025	4,3
Extremadura	1.379	0,9	1.400	0,7
València (sense Alacant)	917	0,6	1.410	0,7
Madrid	785	0,5	1.841	0,9
Castella/Lleó	703	0,5	1.027	0,5
Catalunya	601	0,4	2.221	1,1
Aragó	262	0,2	437	0,2
Galícia	227	0,2	241	0,1
Astúries	112	0,1	157	0,1
Balears	102	0,1	459	0,2
la Rioja	48	0,0	76	0,0
País Basc	96	0,1	603	0,3
Cantàbria	56	0,0	70	0,0
Canàries	39	0,0	161	0,1
Navarra	39	0,0	109	0,1
Estranger	1.800	1,2	5.999	2,9
Total extra. provincial	39.404	26,5	51.086	24,6
Total immigr. provincial	22.396	15,1	25.603	12,3
Total immigració	61.800	41,6	76.689	36,9

*Inclou Ceuta i Melilla.

Nota: Només es comptabilitza com a immigrant el que tenia un o més anys d'edat en el moment d'arribada al municipi on es va empadronar, és a dir, no es considera immigrant el que ho és tan sols per naixement.

Font: Per a 1970, padró d'habitants, elaboració personal; per a 1986, IVE, *Padró d'habitants de 1986*.

³ V. Gozálviz Pérez, "La inmigración en el País Valenciano: inflexión reciente, cambios de origen y tipologías", *II Jornadas sobre población española*, Universitat de les Illes Balears, 1989, ps. 559-570.

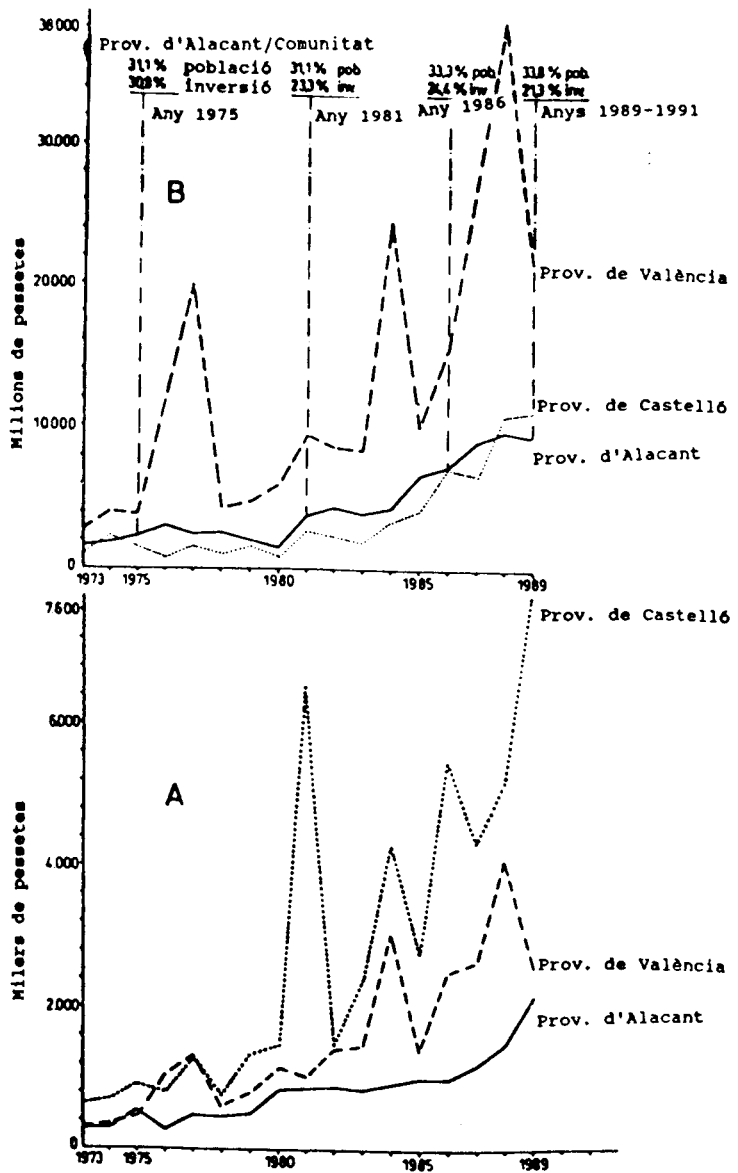

FIGURA 1. El creixement nul per immigració neta als municipis de Crevillent i Elx després de 1975, sens dubte reflecteix ben bé les dificultats de les àrees industrials, que a la província d'Alacant semblen tenir menys vitalitat que a València i Castelló, segons el que s'ha declarat com a inversió industrial registrada i creació de llocs de treball previstos. A, inversió industrial registrada per cada lloc de treball (creació prevista), entre 1973 i 1989. B, total d'inversions (milions de pessetes) en indústria (inversió registrada); les xifres específiques per a 1975, 1981, 1986 i 1991-1989 indiquen la participació de la província d'Alacant sobre el total de la Comunitat Valenciana en població (xifra superior) i en inversió industrial registrada (xifra inferior).

Font: Generalitat Valenciana. Conselleria d'Indústria, Comerç i Turisme, *La inversió industrial registrada en 1989*.

Els immigrants al Baix Vinalopó des d'altres municipis de la pròpia província, han continuat la mateixa tendència que els d'origen extraprovincial: creixen en xifres absolutes (25.603 el 1986), però disminueixen la seua presència relativa sobre el cens comarcal (quadre VI). Entre els d'aquest origen continuen destacant els procedents del Baix Segura, amb 14.778 empadronats el 1986, que representen el 58% (68% en 1970) dels immigrants de la comarca amb origen provincial.

És ben palés, doncs, que la immigració és característica essencial de la població del Baix Vinalopó, tant pel nombre absolut i pel pes relatiu, com per la influència derivada de les seues característiques socio-demogràfiques. L'estudi en profunditat de la població immigrada hauria de ser contemplat en les estadístiques, ja que és evident que per a valorar la influència demogràfica o econòmica no basta saber-se el nombre i l'origen, sinó també d'altres característiques elementals que defineixen una comunitat, com ara l'edat, el nivell d'instrucció, la qualificació professional, el nombre de membres d'aquestes famílies, etc.

3. L'estructura per edats

La distribució per edats de la població té una gran importància a causa de les evidents implicacions econòmiques, socials, sanitàries, etc., ja que de l'edat sol dependre l'activitat o la dependència econòmica, la possibilitat de procreació, o diversos aspectes socials com l'educació, la sanitat o, fins i tot, les tendències polítiques, etc.

La distribució per edats ofereix informacions útils tant en el moment de confeccionar l'estadística, en mostrar les potencialitats d'aquesta població, com sobre l'evolució d'aquesta comunitat en un futur més o menys pròxim, d'acord amb l'evolució de les diverses cohorts en augmentar les edats, tot i que els moviments migratoris importants poden modificar l'estructura per edats, sobretot en comunitats reduïdes. Així, en la planificació econòmica, demogràfica o social és prioritari conèixer l'edat i el sexe del capital humà amb què es compta o es comptarà en un futur més o menys proper.

Les piràmides de població superposades de 1970 i 1986 i el quadre VII mostren l'acusada joventut que caracteritza la comarca en la primera data i la forta retallada de naixements després de 1980. La influència natalista de la major immigració a Elx és palesa, sobretot, si comparem aquesta estructura amb la mitjana del País Valencià: el grup jove (0-9 anys) d'Elx sobrepassa el regional en 6,1 punts percentuals el 1970 i en 5,4 el 1986. Les diferències d'edat també són marcades en la població de més de 40 anys, sempre amb major joventut a Elx sobre la resta de la comarca i sobre les mitjanes provincial i regional. La reducció del grup jove a causa del descens de naixements és la principal causa de l'augment

relatiu del grup amb més de 65 anys, tot i que en aquest procés també intervé l'allargament de la vida, que duu una major proporció de persones a franquejar els 65 anys i a romandre més temps en edats avançades.

La superposició de les piràmides comarcals de 1986 i la prevista per a l'any 2000 (amb hipòtesi de 1,8 fills per dona i saldos migratoris interprovincials no-nuls),⁴ mostra l'acusada merma del grup jove que, de mantenir-se les actuals característiques de dinàmica demogràfica, es reduiria fins a un 28,1% en el Baix Vinalopó i fins a un 23,9% en el conjunt del País Valencià. Per a l'any 2000 augmentaria la proporció dels adults joves (20-39 anys), amb la qual cosa les possibilitats econòmiques millorarien sempre que disminuïra l'atur; el grup vell creixeria substancialment, tot i que en el Baix Vinalopó les taxes no serien problemàtiques (11,1%), en canvi no es pot dir el mateix per al conjunt del País Valencià (14,6%).

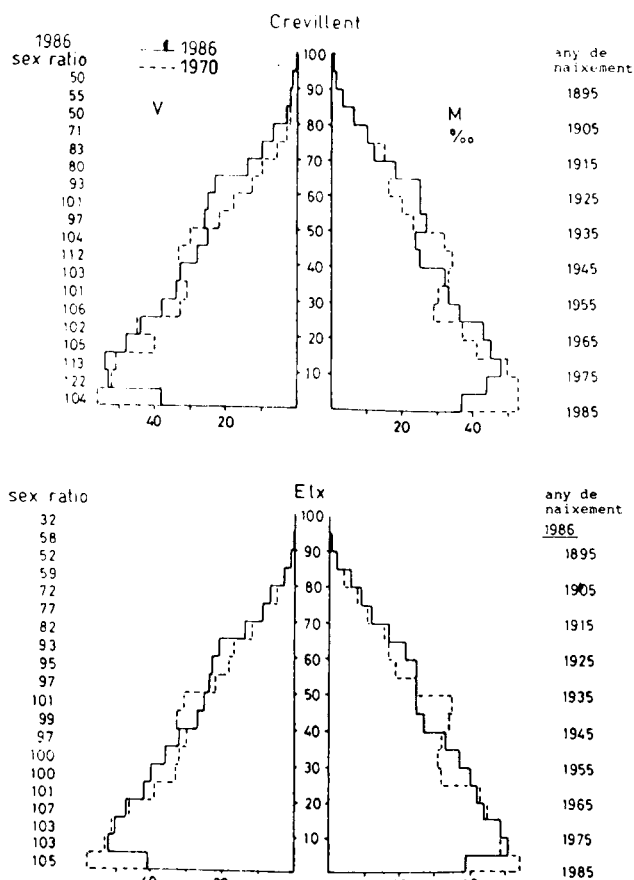

FIGURA 2. Distribució per edat i sexe de la població municipal de Crevillent i d'Elx, el 1970 (traç discontinu) i el 1986 (traç continu).

⁴ IVE: Generalitat Valenciana, *Projeccions de població 1985-2000. Comarques de la província d'Alacant*, València, 1990. *Idem*, *Projeccions de població de la Comunitat Valenciana i les seues províncies, 1985-2005*, València, 1989.

QUADRE VII DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ EN GRANS GRUPS D'EDAT (%)

	0-9 anys		20-39 anys		40-64 anys		65 i més anys	
	1970	1986	1970	1986	1970	1986	1970	1976
Creuillent	39,6	36,6	27,2	29,3	24,6	25,4	8,6	8,7
Eik	40,6	37,2	27,2	30,2	25,0	24,4	7,2	8,2
Santa Pola		36,9	28,1		26,1		8,9	
	any 2000		any 2000		any 2000		any 2000	
Baix Vinalopó*	37,1	28,1	30,0		31,8	24,6	27,0	8,3
prov. d'Alacant**	36,0	33,0	25,6	26,7	28,8	32,2	27,1	28,3
pais Valencià***	34,5	31,8	23,9	26,8	28,6	32,3	28,2	27,7
							29,2	10,5
								11,9
								14,6

* Projecció oberta, fecunditat 1,81 (p. 165).

** Projecció oberta, fecunditat 1,67 (p. 286).

*** Projecció oberta, fecunditat 1,57 (p. 132).

Font: 1970, INE, *Censo de Población*, 1986, IVE, *Padró d'habitants 1986*. 2000, IVE, *Projeccions de la població de la Comunitat Valenciana*

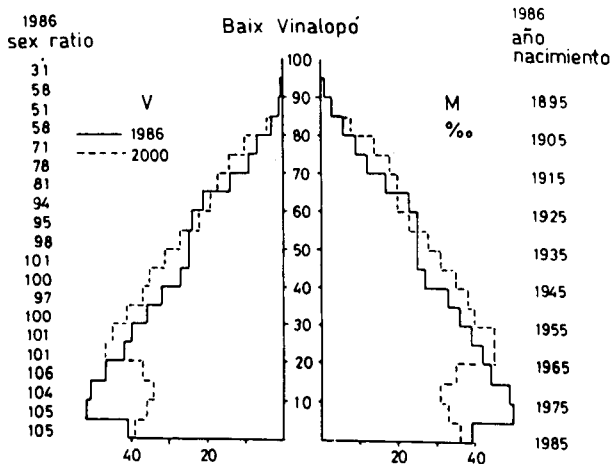

FIGURA 3. Distribució per edat i sexe de la població del Baix Vinalopó, el 1986 (traç continu) i l'any 2000, amb hipòtesi de 1,8 fills per dona i saldos migratoris interprovincials no-nuls.

En els pròxims quinquennis la planificació escolar i laboral del Baix Vinalopó haurà de tenir en compte els canvis bruscos en la progressió de les generacions joves, ja que a les voluminoses cohorts que van nàixer abans de 1980 succeïxen unes altres amb una retallada dràstica del nombre de persones per falta de naixements.

4. El nivell d'instrucció

El nivell d'instrucció és una variable geo-demogràfica d'evident transcendència, ja que té connexions i repercussions amb la immigració, amb la qualificació de la mà d'obra o amb la potencialitat de desenvolupament econòmic, entre d'altres. En l'actualitat el nivell d'instrucció també té connexions evidents amb la fecunditat, sobretot la falta d'instrucció en les dones en edat de procrear.⁵

⁵ V. Gozálviz Pérez: "Crise et contrastes spatiaux de la fécondité espagnole", *Espace, Populations, Sociétés*, 1989-2, ps. 201-214.

QUADRE VIII
1986. POBLACIÓ DE 10 I MÉS ANYS SEGONS EL TÍTOL ACADÈMIC
(ESTUDIS REALITZATS)

	Analfabeta Total	Analfabeta taxa	Analfabeta de 10 a 49 anys nòm.	Analfabeta de 10 a 49 anys %	Sense títol %	Ensenyament bàsic, %	Ensenyament mitjà, %	Ensenyament superior, %
Creuillent	894	5,0	199	22,3	44,0	44,6	4,2	2,1
Dones	643	7,2	126	19,6	44,2	42,8	3,9	1,8
Eix	5.181	3,6	1.044	20,2	51,6	35,5	6,7	2,6
Dones	4.047	5,6	657	14,2	53,6	32,6	5,9	2,3
Santa Pola	395	3,6	62	15,7	53,6	31,5	8,2	3,1
Dones	306	5,5	43	14,1	56,3	29,7	5,7	2,7
Baix Vinalopó	6.470	3,8	1.305	20,2	50,9	36,2	6,5	2,6
Dones	4.996	5,7	826	16,5	52,8	33,5	5,7	2,3
Prov. d'Alacant	42.182	4,1	8.528	19,6	41,3	41,6	8,9	4,0
Dones	31.927	6,1	5.212	16,3	42,3	40,3	7,9	3,4
País Valencià	125.463	3,9	22.432	17,9	38,4	43,7	9,4	4,4
Dones	94.083	5,7	14.237	15,1	39,5	42,6	8,3	3,8

Font: IVE, Generalitat Valenciana, *Padró d'habitants, 1986*.

QUADRE IX
ANY 1986. TAXES D'ACTIVITAT (%) PER EDAT I SEXE DE LES
COMARQUES DEL BAIX VINALOPÓ I DE L'ALACANTÍ

Edat	Homes		Dones	
	Baix Vinalopó	Alacantí	Baix Vinalopó	Alacantí
16-19	61	40	56	35
20-24	78	68	62	57
25-29	96	94	46	55
30-34	98	97	31	42
35-39	98	98	24	33
40-44	97	96	20	28
45-49	94	95	18	25
50-54	89	91	14	22
55-59	76	79	11	17
60-64	45	49	6	11
Mitjana	75,7	70,7	28,2	28,8

Font: IVE, Generalitat Valenciana, *Padró d'habitants, 1986*.

El grau d'instrucció assolit per la població del Baix Vinalopó no és el més envejable en el context regional, tot i que utilitzem xifres del padró d'habitants de 1986. El Baix Vinalopó té una instrucció inferior a la mitjana del País Valencià, en qualsevol dels nivells (quadre VIII): així, tot i que la taxa d'analfabets és pràcticament la mateixa, el Baix Vinalopó té major concentració d'analfabets entre la població de 10 a 49 anys, edats on la falta d'instrucció total és més significativa. Les diferències entre comarca i regió en la població amb instrucció primària incompleta («sense títol») són ben cridaneres: el 38% com a mitjana del País Valencià, enfront del 51% al Baix Vinalopó. La població que ha realitzat estudis de grau mitjà és el 9,4% al País Valencià i el 6,5% en la comarca, mentre que les diferències s'accentuen en el cas de la població

que ha rebut ensenyament superior: són el 4,4% de mitjana regional enfront de tan sols un 2,6% en la comarca; les baixes taxes de Crevillent en instrucció secundària i superior són cridaneres, ja que no assolixen la meitat de la mitjana regional. En qualsevol cas és palesa la pitjor situació femenina: les dones tenen taxes més altes en analfabetisme i en instrucció primària incompleta, però en canvi tenen taxes més baixes quan es tracta d'estudis mitjans i superiors.

La situació «deficitària» de la instrucció al Baix Vinalopó té una de les manifestacions en la taxa d'activitat per edats. Així, tot i que les comarques del Baix Vinalopó i de l'Alacantí (capital provincial) tenen taxes mitjanes similars, sobretot en les dones (quadre IX), les diferències són molt notables en les taxes per edats: al Baix Vinalopó la incorporació al treball és molt més precoç, sobretot en el grup de 16-19 anys d'edat, cosa que comporta l'abandonament escolar dels estudis mitjans i superiors. El comportament «menys evolucionat» del Baix Vinalopó també és palès entre les dones amb més de 25 anys d'edat: en aquesta comarca hi ha un fort abandonament laboral amb motiu del matrimoni, mentre que a l'Alacantí el retard en la incorporació al treball per motiu d'estudis mitjans i superiors és compensat per les taxes laborals més elevades després dels 25 anys d'edat.

II. EL CONEIXEMENT I LA DEFENSA DE LA RIQUESA MEDI-AMBIENTAL DEL BAIX VINALOPÓ: ELS ESPAIS LITORALS

En l'àmbit espacial del Baix Vinalopó hi ha patrimonis naturals, culturals i paisatgístics singulars i molt rellevants, d'importància evident i de transcendència internacional. Així s'han de catalogar els espais litorals de dunes, platges fòssils i d'albufera, les zones humides del Fondó i de l'albufera d'Elx, el patrimoni arqueològic de l'Alcúdia i la romanització a què va donar lloc, amb la *centuriatio* de l'entorn i el *Portus ilicitanus*, i també el palmerar, a més d'altres manifestacions de valor igualment transcendent, tot i que tinguen una percepció més local, com els espais muntanyencs no-costaners.

La protecció i la conservació d'aquests recursos és ja un fet en els Plans Municipals d'Ordenació i també en les legislacions autonòmiques i nacional, una de les manifestacions més efectives del qual pot ser l'obligatorietat dels estudis d'impacte ambiental davant de les accions o dels projectes que pogueren causar deteriorament en «tots els recursos que condicionen i sustenten la vida: l'aire, l'aigua, el sol, el clima, les espècies de flora i fauna, les matèries primeres, l'hàbitat i el patrimoni

cultural i natural» tal com s'indica en el Decret 162/1990 de la Generalitat Valenciana, en el qual s'aprova el Reglament per a l'execució de la Llei d'Impacte Ambiental (DOGV, 30-10-1990).

No obstant això, la protecció del medi ambient ha d'ampliar-se obligatòriament molt més enllà dels mínims que marquen les lleis, ja que ha d'abastar també les nostres accions quotidianes, és una qüestió d'educació medi-ambiental. Com tota educació que ha de començar per l'escola primària, el coneixement del medi ambient local, comarcal i regional ha de ser privilegiat per raons òbvies.

Si són destacats els patrimonis naturals, culturals i paisatgístics del Baix Vinalopó, tal com els hem enumerat, també cal advertir sobre l'extraordinària fragilitat d'aquestes riqueses davant la destrucció i la facilitat amb què aquesta es presenta en una comarca que es distingeix per l'enorme pressió humana que suporta, augmentada contínuament. Així, la defensa i la protecció d'aquests patrimonis és una necessitat immediata, però també ho és el seu coneixement, ja que difícilment es pot protegir una cosa de la qual es desconeix el valor científic i social o els mecanismes que n'asseguren el funcionament. Si estem convençuts que el medi ambient, en les diverses manifestacions, és transcendent per a preservar la vida del planeta que habitem, és evident que l'educació sobre el medi ambient avui és una forma major de l'educació.

Durant els últims segles els espais litorals mediterranis han constituït per a l'home una successió d'*escenaris* sens dubte molt diferents: només cal recordar els «perills del mar». D'una banda, els derivats de les abundants zones pantanoses com a focus de malaltia, que en el seu moment van justificar-ne el drenatge i la conversió en espais conreats. D'una altra banda, hi ha els perills d'inseguretat deguts a les incursions o ràtzies piràtiques sobre la zona litoral, per a la defensa de la qual es van erigir un rosari de torres sobre la línia de costa o, fins i tot, sobre una franja més o menys àmplia de les planures agrícoles litorals (l'horta d'Alacant); avui gairebé totes aquestes torres es troben en ruïnes o molt deteriorades, malgrat que es reconeix per a moltes el caràcter monumental. Aquests dos perills del nostre mar, vigents fins fa un parell de centúries, expliquen sens dubte un notable retraïment de l'hàbitat costaner, a pesar dels grans avantatges per a l'economia pre-industrial, com són el transport marítim o l'agricultura. Així, el litoral no sempre va ser la zona més atractiva per a l'hàbitat, en especial per a l'hàbitat extramurs que necessita una certa garantia de tranquil·litat.

Actualment els espais litorals ofereixen un escenari molt diferent, ja que després de 1960 els factors econòmics, culturals i recreacionals convergeixen en la revalorització i hi acumulen una gran densitat urbana, tant concentrada com difusa, nombrosos centres industrials fins i tot

d'alt poder contaminant o de gran perillositat per als veïns i elevades densitats humanes, i per suposat les necessàries infraestructures que garanteixen denses circulacions. Tanmateix, aquesta suma de concentracions pot reportar perjudicis greus tant per a la qualitat de l'hàbitat com per al medi natural, la defensa i protecció del qual té una raó de ser, evidentment, en la vida humana.

1. La concentració demogràfica i d'assentaments sobre el litoral mediterrani espanyol

Els 2.580 km que amida la línia de costa del Mediterrani espanyol es distribueixen entre 218 municipis, sumen 18.555 km² i el 1981 censaven 7,4 milions d'habitants, és a dir, sobre el 3,7% del territori espanyol viu el 19,5% de la població; aquestes xifres donen una densitat mitjana litoral de 398 h/km², enfront del 75 del conjunt nacional.

Tanmateix, la urbanització del litoral és molt més intensa del que mostren les xifres de població resident. En efecte, les vivendes familiars censades en els municipis litorals sumen 3,3 milions o el 22,6% del total nacional; d'aquestes vivendes més d'un terç estan «vacants», ja que el nombre excedeix el de famílies residents en un 34%.

Així, en l'ocupació de l'espai litoral també s'ha de comptabilitzar, òbviament, la població flotant, resident en hotels, en càmping o en les vivendes «vacants». Segons les consultes municipals realitzades el 1983 pel MOPU⁶ (ps. 82-83), la població estival dels municipis costaners espanyols del Mediterrani s'incrementa, en conjunt, en un 88%, cosa que ens donaria una població de 13,9 milions, equivalents a una densitat mitjana de 748 h/km²; aquests increments estivals oscil·larien entre el 30 i el 36% en els municipis litorals de València i de Barcelona, respectivament, fins al 305 i 690% a Tarragona i Girona, i passen pels 118% de la província d'Alacant.

El Baix Vinalopó, com a part de la franja litoral del Mediterrani europeu occidental, ha accelerat el creixement demogràfic i, sobretot, el creixement urbà i rur-urbà, de manera que la urbanització és també ací més intensa en vivendes que en població resident (446 h/km² el 1991 al Baix Vinalopó), a més del «consum» d'espai per resident cada vegada major. Així, entre 1960 i 1981 la població concentrada en les tres capitals municipals de la comarca va créixer un 150%, mentre que les vivendes augmentaven un 300%; fora de les capitals la població resident del Baix Vinalopó va disminuir un 6%, però les vivendes creixien un 140%.⁷

Aquesta concentració demogràfica, urbana i econòmica en la franja litoral, ha generat forts conflictes a causa d'un repartiment d'usos del

⁶ J. Ros i A. Tejero, *Protección del Mediterráneo español: 1975-1985*, Madrid, MOPU, Dirección General del Medio Ambiente, 1987. Aquest llibre resumeix les principals actuacions de l'Administració espanyola en matèria de protecció mediambiental en el litoral mediterrani espanyol.

Amb referències més àmplies, des de 1984 es publica l'informe anual *Medio Ambiente en España* (Direcció General del Medio Ambiente), que ofereix un resum sobre aquesta problemàtica i les actuacions oficials que inspira.

⁷ Segons les xifres de l'INE, *Nomenclator*, de 1960 i 1981.

sòl amb freqüència excessivament interessats, ja que solen derivar en atacs i destruccions, moltes vegades irreversibles, sobre aquest medi natural tan escàs, ric i fràgil. Si fins a principis dels anys 1970 es va incentivar indiscriminadament el desenvolupament de qualsevol activitat econòmica i urbana sobre el litoral, en els últims anys també es desenvolupen accions molt diverses que tenen com a objectiu la protecció d'aquest espai.

2. Els deterioraments dels espais litorals

Part dels deterioraments, sens dubte, són relatius, és a dir, es valoren segons el grau d'exigències de la societat, segons la cultura que aquesta ha assolit o segons el que s'entenga per condicions de vida més o menys acceptables, tot i que en qualsevol cas és evident que la societat actual mostra una sensibilització i unes exigències creixents davant les múltiples manifestacions de degradació dels espais litorals.

Entre els deterioraments provocats per la concentració humana en el litoral, tant la de residència permanent com l'estacional, cal destacar la polució de les aigües, la destrucció de l'escassa coberta vegetal no sols pels incendis sinó també per accions «urbanitzadores», o la fàcil erosió dels sòls i de les platges.

La *contaminació de les aigües marines* per abocaments –humans o industrials– és un dels deterioraments litorals que desperten major sensibilització i en la correcció dels quals s'han realitzat notables esforços mitjançant la construcció de depuradores. No obstant això, el 1985, segons les dades publicades pel MOPU, encara hi havia sensibles diferències espacials en la depuració d'aigües residuals en els municipis litorals del Mediterrani: a l'estiu la depuració assolía els percentatges següents: Girona 80%, Barcelona 80%, Tarragona 1%, Castelló 80% –encara que ací, igual que a València, se sumen importants abocaments de sèquies de reg–, València 80%, Alacant 65%, Múrcia 5%, Màlaga 67%, Almeria 45%, Granada 0% (veg. nota 6, ps. 89-94).

Els *incendis* en les províncies litorals durant el període 1975-1985 van afectar el nombre següent d'hectàrees: a Catalunya 172.000 (8,6% de la superfície total), a València 324.525 (13,9%), a Múrcia 2.415 (0,2%), a Andalusia 136.196 (3,0%) i a les Balears 21.714 (4,3%), és a dir 656.850 hectàrees es van veure afectades greument en la vegetació, en la fauna i en l'erosió dels sòls; aquesta superfície equival al 26% del total nacional incendiat (nota 6, p. 146).

Les *zones humides*, a falta d'espais lliures en el litoral, també es veuen seriosament amenaçades per l'especulació immobiliària. Si

s'exceptuen els grans enclavaments, les zones humides, en l'actualitat, desperten sentiments conflictius: una part dels ciutadans està convençut que aquestes zones són espais fangosos on el més destacable són els mosquits; d'una altra banda, els defensors de la natura expliquen que les zones humides figuren entre els ecosistemes més productius i rics en fauna i flora, a part, evidentment, de la bellesa dels paisatges. Una investigació realitzada el 1977 pel Consell d'Europa va revelar que moltes de les plantes més amenaçades a Europa estan concentrades en els hàbitats de les zones humides; així, a Bèlgica de 306 espècies rares, 97 són típiques de les zones humides, a la Gran Bretanya 61 sobre 303 o a Holanda 124 sobre 440; sobre 31 espècies d'aus més amenaçades a Europa, 18 depenen de les zones humides. En aquest sentit cal tenir en compte que les zones humides abasten el 2% de la superfície del planeta.⁸

⁸ W. G. Braakhekke i M. Marchand, *Les zones humides, la richesse de la Communauté*, Bruxelles, Bureau Européen de l'Environnement, 1987.

⁹ V. M. Rosselló Verger, "El Pleistocè marí valencià. Història de la seva coneixença", *Pleistoceno y geomorfología litoral. Homenaje a Juan Cuerva*, Universitat de València. Eidgenössische Technische Hochschule, Zurich. Universitat de Palma de Mallorca, 1985, ps. 135-174.

V. M. Rosselló Verger, J. Cuerva Barceló, V. Gozálviz Pérez, J. Mateu Belles, E. Sanjaume Saumell, "El litoral cuaternario de Santa Pola", número monogràfic de la rev. *Cuadernos de Geografía*, 23, Universitat de València, 1978.

¹⁰ V. M. Rosselló Verger, "Valoración científica del litoral alicantino", *Investigaciones geográficas*, núm. 9, 1991, ps. 47-54.

¹¹ Entre la bibliografia relativa a casos pràctics d'estudi i conservació de dunes, veg. Ministère de l'Environnement. Délégation de la Qualité de la Vie, *Les dunes de Bretagne. Aménagement et gestion*, Paris, 1984. *Aménagement et gestion des dunes du nord de la France*, 1985. *Les dunes du golfe du Lion. Aménagement et gestion*, 1986.

En aquesta ràpida enumeració de deterioraments cal ressaltar la desaparició d'una de les riqueses científiques més importants del litoral mediterrani, les *platges fòssils*, testimonis de les variacions del nivell marí durant el quaternari; les costes del Baix Vinalopó i els trams limítrofs són, en aquest aspecte, d'una gran ressonància científica internacional, amb multitud de publicacions realitzades durant tot el segle XX.⁹ El caràcter científic especialitzat que requereix el coneixement d'aquests jaciments fòssils els converteix en un dels elements científics de la línia de costa més fàcilment subjectes a desaparició, sempre de caràcter irreversible. Les platges marines fòssils, sens dubte, són comparables als jaciments arqueològics: aquests com a testimoni de l'evolució humana, aquelles com a testimoni de les variacions del nivell marí; la seua destrucció, en un cas o en l'altre, priva d'una baula en el coneixement d'aquestes evolucions.

La proliferació recent de *ports esportius*, a més de privatitzar la línia costanera, origina, freqüentment, perturbacions en la deriva litoral que repercuteixen en regressions de la línia de costa «aigües avall» del port, que al seu torn forcen la construcció de nous dics i accentuen l'artificialització litoral. Atesa la falta d'alimentació abundant d'arena en moltes de les platges, la construcció de ports i dics pot ser especialment nefasta per a la seua conservació.¹⁰

La degradació de les *dunes litorals* davant la pressió humana és en l'actualitat un dels deterioraments més incomprensibles, ja que a més de l'evident valor ecològic-científic de la seua fauna i de la seua flora, tan específiques com escasses, les dunes tenen un gran valor econòmic-turístic, per l'apetència com a espais recreatius i paisatgístics. Un accés excessiu o incontrollat, sobretot si hi participen vehicles a motor, comporta la seua destrucció; en el pitjor dels casos s'hi ha edificat –i s'hi edifica–, i han servit de canteres.¹¹ Esmert especial mereix la des-

trucció de *dunes fòssils*, ja que si des de temps pretèrits van ser utilitzades com a canteres, ara s'han convertit en sòl ferm per a l'edificació sobre el litoral o són batudes per a construir aparcaments, entre d'altres «usos».

No menys greu del que ja hem enumerat és la destrucció de la bellesa dels paisatges, la defensa dels quals s'acreix cada dia no sols per ser font insubstituïble de plaer i d'esplai, sinó també per l'evident apreciació comercial; la bellesa dels paisatges és «una experiència sense substitut possible» i els plaers que proporcionen «es converteixen progressivament en la raó exclussiva dels paisatges... la unió entre plaer i paisatge constitueix allò essencial de la relació de l'home amb el paisatge». ¹²

El 1985 les inversions destinades al medi ambient en les comunitats autònomes mediterrànies assoliren les xifres següents: Balears 1.532 pessetes per habitant, Andalusia 953, Catalunya 867, Múrcia 736 i Comunitat Valenciana 427 (nota 6, p. 155).

3. A la recerca de proteccions per al litoral

Des de la segona meitat dels anys setanta i, sobretot, durant la dècada 1980 és una tasca quotidiana la postulació de proteccions per als espais litorals, ja que el seu valor ecològic i residencial es troba amb freqüència greument compromés, tant per les accions del passat com per les actuals.

La gran varietat de vies de degradació ha originat, lògicament, nombrosos mecanismes de protecció, uns amb actuacions de tema específic, d'altres amb projeccions més àmplies o diverses; uns de projecció internacional, d'altres d'actuació local. Entre els primers, sens dubte, mereix ser destacada la Convenció de Ramsar, firmada el 1971 a la ciutat de Ramsar, Iran, la seua aplicació s'inicia a finals de 1975. Intenta que els estats que la signen tinguin una política comuna en la conservació i en la investigació de les zones humides d'importància internacional sota el punt de vista ecològic, botànic, zoològic o hidrològic. Està signada per més de 40 països, i entre aquests per Espanya (des de 1982), i cada país ha de designar en el seu territori almenys una zona humida a protegir, en la mesura que siga possible, i a organitzar-ne l'explotació racional, fórmula que es presta a interpretacions pràctiques discutibles, tot i que en qualsevol cas ha de suposar respecte a les funcions ecològiques de la zona humida considerada. Espanya ha inclòs 17 zones humides en la llista del Conveni de Ramsar, de les quals 3 el 1982 i 14 més el 1989, entre els quals es troben 5 del País Valencià: el Prat de Cabanes-Torreblanca (812 hectàrees), l'Albufera de València (21.000 ha que incloen el llac, l'entorn humit i la barra litoral), el Fondó d'Eix-

¹² P. Legrand, "Plaisirs ambigus du paysage. Le paysage et ses plaisirs sont à l'ordre du jour", *Paysage-Aménagement*, num. 12, Limo-ges, SEDA ed., 1987, ps. 2-5.

Crevillent (2.387 ha), les salines de Santa Pola (2.496 ha) i les salines de la Mata-Torrevella (3.693 ha).¹³

França, país amb un litoral que té característiques i problemes semblants als d'Espanya, ha posat en marxa, des de mitjan dels anys 70, diversos organismes específics per a la defensa del litoral, que ben bé podrien servir-nos d'exemple en moltes de les seues vessants. El més efectiu és sens dubte el *Conservatoire de l'espace littoral*; els espais de dunes, les zones humides, els penya-segats de gran valor paisatgístic... es troben entre els principals objectius. Creat el 1975, a finals de 1983 el *Conservatoire* havia adquirit 24.000 hectàrees sobre 285 km de litoral, i l'1 de maig de 1991 les 280 propietats del *Conservatoire* sumaven 36.000 hectàrees sobre 450 km de litoral, és a dir, el 7% del litoral de França.¹⁴ Els terrenys adquirits es destinen a l'ús públic controlat segons les exigències del medi natural; no es tracta de crear espais-museus, sinó que la gestió s'assembla, segons declara el seu president, a la d'un jardí públic.¹⁵ Per a protegir i gestionar amb encert els espais litorals, és condició precisa el seu adequat coneixement. Amb aquesta finalitat el 1977 es va crear l'*Inventaire Permanent du Littoral*, els estudis del qual abasten una franja formada per 5 km sobre superfície marina més 5 sobre terra, eixamplables sobre estuaris o zones humides. Ha de realitzar una actualització quinquennal dels seus detallats mapes d'usos del sòl i diversos informes.¹⁶

Per a concloure he de ressaltar les diverses escales d'actuació que han de coexistir en la defensa del medi ambient. En un extrem la *macroescala*, en la qual s'inclourien els espais amb valors ecològicopaisatgístics molt destacats o que afecten grans superfícies; la protecció requereix amb freqüència un gran aparat inversor i fins i tot legislatiu; i a més a més la iniciativa d'administracions regionals, nacionals o internacionals. Són, evidentment, accions necessàries, però que necessiten ser complementades.

L'*escala d'actuació quotidiana, de nivell municipal*, és en l'actualitat d'extraordinària necessitat i eficàcia, ja que és ací on es desenvolupa la vida dels ciutadans amb accions o percepcions positives o negatives sobre el medi ambient. En l'Europa que s'inicia, amb un fort auge de les autonomies regionals i municipals, hi ha, sens dubte, més oportunitat de fer valer les accions dels col·lectius reduïts, coneixedors i usuaris dels espais on viuen, en bona mesura dependents de la pròpia gestió.

En aquest sentit, sens dubte, és de gran encert i transcendència l'operació «1.000 municipis a favor del medi ambient europeu», llançada per la Federació Francesa de Societats de Protecció de la Natura –en la qual s'agrupen 150 associacions amb més de 850.000 socis– amb motiu de l'Any Europeu del Medi Ambient (1987-1988).¹⁷

¹³ A. Troya Panduro i M. Bernués Sanz (coord.), *Humedales españoles en la lista del Convenio de Ramsar*, Madrid, Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, ICONA, 1990.

¹⁴ Conservatoire de l'Es-pace Littoral et des Rivages Lacustres, *Atlas des espaces naturels du littoral*, 1991, 95 làm. + textos s.p.

¹⁵ *Metropolis*, num. 54-55, París, 1982, ps. 70-74. Cf. p. 15.

¹⁶ V. Gozálviz Pérez, "La urbanización del litoral survalenciano", *Jornadas de Geografía y Urbanismo*, Salamanca, Junta de Castilla y León, 1986, ps. 181-190.

¹⁷ Fédération Française des Sociétés de Protection de la Nature, *1000 Communes pour l'Environnement Européen*, Paris, 1987. P. Legrand et X. T. Do Khac, "Mille communes per l'environnement européen", *Paysage et Aménagement*, Boulogne, maig-juny 1989, ps. 31-37.

Per aconseguir els objectius en favor del medi ambient, aquesta innovadora operació de la FFSPN pretén obtenir una estreta col·laboració entre les associacions municipals protectores del medi ambient i els polítics al front de cada Ajuntament; ha d'haver-hi un diàleg permanent, fonamentat en una decidida voluntat de cooperació que es materialitza en un contracte de verificació periòdica, anual, que permet conservar o perdre el dret a usar el títol «Municipi a favor del medi ambient europeu», sens dubte un plus d'imatge en matèria turística i, evidentment, en competència electoral. La FFSPN té un doble objectiu: 1) vulgaritzar i generalitzar la valoració del medi ambient per i en les polítiques municipals; 2) experimentar noves fórmules de cooperació i diàleg entre ajuntaments i associacions. Per això suscita tres tipus d'accions: a) realització d'estudis i mapes municipals sobre els diversos elements que integren el medi ambient local, amb la finalitat de conèixer aquest patrimoni comú; d'acord amb això, establir programes plurianuals d'accions pactades entre ajuntaments i associacions locals. b) mobilització de xarxes europees intermunicipals i interassociatives per a l'intercanvi d'informacions (cap a un banc europeu d'idees i de mètodes sobre medi ambient). c) posada a disposició dels interessats del suport tècnic (experts en medi ambient).

A l'originalitat de contingut d'aquest projecte de la FFSPN, s'afegeix el no menys valuós de la inhabitual escala, municipal però d'abast europeu alhora; l'interés d'aquesta proposta ha quedat sancionat per la concessió, al desembre de 1988, del Premi del Parlament Europeu. A l'any del seu llançament ja havien subscrit contractes 100 municipis de França, 40 d'Espanya, 30 a Bèlgica i Portugal i 2 a Itàlia.

Sense cap dubte, malgrat les continuades degradacions del medi ambient, en uns casos per accions de poderosos interessos privats i en d'altres per la suma d'innombrables i petits actes fruit de la desídia o de la ignorància, també s'avança en les accions positives protagonitzades per ciutadans i col·lectius cada vegada més nombrosos i responsables, convençuts que la «supervivència del planeta passa, a partir d'ara, per una ecologia responsable i una responsabilitat compartida per tots».

¹⁸ Els resultats parcials d'aquesta enquesta apareixen publicats en la revista *Le Point*, núm. 977, 10-16 de juny 1991, dins de l'article "Littoral: arrêter le massacre", signat per Frédéric Lewino i Jean Pierre Adine. També en *Rivages*, núm. 32, juliol 1991, Bulletin d'Information du Conservatoire du Littoral.

4. Enquesta sobre la protecció del litoral

Com a opinió del present per a l'acció del futur sobre els espais litorals, sens dubte, poden ser representatius els resultats d'una enquesta encarregada pel *Conservatoire du Littoral* a Sofres-Le Point al maig de 1991, sobre "Els francesos i la protecció del litoral",¹⁸ segons la qual el 82% dels francesos enquestats (1.000 de 18 i més anys) considera que la protecció del litoral constitueix un objectiu major, ja que la meitat

dels enquestats pensa que el litoral francès està ja degradat. Les causes d'aquesta degradació, segons l'enquesta, són els programes immobiliaris (42%) i les indústries (31%), mentre que els responsables de la degradació del litoral serien els promotors immobiliaris (35%), els ajuntaments que donen els permisos per a construir (33%) i l'Estat (29%), que no fa aplicar les legislacions específiques; per això, els que millor protegirien el litoral francès serien les associacions de protecció de la natura (50% de les respostes), seguides dels municipis (29%) i dels governs regionals (26%), mentre que en l'Estat francès com a millor gestor sols confia un 11% dels enquestats (en aquesta pregunta s'admeten diverses respostes). L'escassa confiança en l'acció de l'Estat per a protegir el litoral també és palesa quan els enquestats han d'elegir amb quina de les frases proposades se senten més d'acord, la primera és que "les autoritats són molt laxes, haurien de fer aplicar més estrictament la legislació" (47%), i en segon lloc (34%) que "és necessari llançar un pla d'urgència per a salvar tots els llocs amenaçats, especialment comprant-los".

¿Què cal fer davant d'aquesta situació? Pel que fa a les construccions il·legals sobre el litoral, els francesos enquestats són molt severos, ja que el 44% considera que s'han de demolir, mentre que un 32% pensen que és suficient una multa, i sols un 17% les tolera. *¿Quin litoral desitgen els francesos?* Sols un 7% prefereixen com a més important els equipaments turístics, enfront del 81% que desitja en primer lloc que la natura siga preservada, i per això la millor solució és que el litoral siga adquirit per l'Estat amb aquesta finalitat: així enfront del 7% del litoral que ja ha estat adquirit pel *Conservatoire du Littoral*, el 31% dels francesos consultats considera que s'ha de doblar aquesta xifra, i el 48% considera que caldria triplicar-la o més; tan sols un 8% considera que és suficient amb les compres ja fetes el 1991.

En general, els francesos més sensibilitzats davant la protecció del litoral són els que tenen entre 25 i 49 anys d'edat, són quadres i professions intel·lectuals o intermèdies, els que pertanyen a moviments polítics ecologistes, els que passen les vacances anuals prop del mar i els que viuen en àrees litorals. Els joves entre 18 i 24 anys, a jutjar per l'enquesta, semblen una mica menys preocupats, segurament per desinformació, ja que quan se'ls pregunta si han sentit parlar del *Conservatoire du Littoral*, organisme públic encarregat d'adquirir espais naturals per a convertir-los definitivament en no-construïbles i per a obrir-los al públic, la resposta afirmativa entre els joves és tan sols d'un 10%, contra un 23% de mitjana o un 41% entre els quadres i professions liberals.

Malgrat l'alta sensibilització popular que demostren aquestes opinions davant de les destroces paisatgístiques i científiques del litoral,

també generalitzable, sens dubte, en les nostres latituds, és evident que ajuntaments i promotors, basats en la demanda i en l'elecció del profit econòmic immediat enfront de l'economia a llarg termini, continuen disposats a ignorar els valors ecològics i paisatgístics del litoral ja reconeguts. Una educació medi-ambiental, generalitzada i ben fonamentada, és, sens dubte, la resposta definitiva, ja que "la protecció de la natura no es decreta, sinó que es fa cada dia".